

Boktjuven

Foto: 20th Century Fox

Boktjuven är ett sagolikt drama om Nazityskland ur en ung flickas perspektiv. Liesel bär en stark fascination för böckernas värld och när familjen får en judisk flykting som inneboende vidgas hennes perspektiv ytterligare. Alltmedan deras vänskap växer väcker filmen allt fler frågor om gruppträck, kurage och att tänka fritt. När törs vi säga nej? Vad är vi beredda att riskera för andra? Och vad är det egentligen som gör oss till människor när omständigheterna är omänskliga? **Boktjuven** är baserad på Markus Zusaks fantastiska bok med samma namn – en historia berättad av Döden själv.

Rek för åk 7- 9

En filmhandledning av Johanna Lagerkranser

Handling

Tyskland, 1938. Liesel, en ung flicka, anländer till Himmel Strasse ("Himmelsgatan") i en snötäckt stad vid namn Molching. Hennes lillebror har precis dött i tuberkulos på vägen dit och hennes mamma, enligt ryktet en kommunist, har tvingats adoptera bort henne. Liesel hamnar hos den vresiga foster-

mannan Rosa och hennes godhjärtade man Hans och blir bästis med grannpojken Rudy. I skolan retas hon för att hon inte kan läsa eller skriva, men med Hans hjälp övar hon om kvällarna ivrigt på en litterär klassiker som hon har "stulit" från en dödgrävare.

Under tiden trappas stämningen upp omkring dem. Skolbarnen går klädda

i Hitler Jugend-dräkter och sjunger nationalistiska sånger och på Adolf Hitlers födelsedag anordnas ett stort bokbål i staden. En kväll dyker Max, en ung jude, upp vid dörren. Han visar sig vara son till en man som en gång räddat livet på Hans, och Hans tvekar inte att gömma honom från nazisterna.

Medan kriget bryter ut knyter Max

och den nyfikna Liesel an via böcker-
nas värld och blir med tiden oskiljakti-
ga vänner. I smyg träffar Liesel samti-
digt borgmästarens fru, som ger henne
tillgång till ett fantastiskt bibliotek tills
borgmästaren kommer på dem och sät-
ter stopp för deras möten. Liesel, som
blivit besatt av böcker, börjar istället
smyga sig in och "låna" böckerna.

När Hans en dag försöker försvara
en bekant som anklagas för att vara
jude, blir risken de tagit alltför stor.
Max lämnar sitt gömställe och Hans
kallas in i kriget. Bomberna faller med
allt jämnare mellanrum och i skydds-
rummet överröstar Liesel dånet genom
att berätta historier. Småningom får
Hans äntligen återvända hem, men det
dröjer inte länge innan ett oförutsett
bombanfall träffar Himmel Strasse mitt
i natten. Liesel, som av en händelse har
somnat med sin dagbok i källaren, är
den enda som överlever. Två år senare
återförenas hon och Max efter att de
amerikanska trupperna har segrat.

Plötsligt befinner vi oss i en vacker
lägenhet på Manhattan där Liesel lev-
t som framgångsrik författare fram till
sin död. Kameran sveper över fotogra-
fier av alla som funnits i hennes liv. Be-
rättarrösten, som tillhör Döden, säger
att hon var den som verkligen fångade
henoms intresse för livet. I slutet finns
det dock inga ord – bara frid.

Perspektiv – att skildra andra världskriget på film

Andra världskriget och förintelsen har
skildrats otaliga gånger på film. Händel-
serna väcker inte bara starka känslor
kring våld och hat utan även kring
oss människor och hur vi fungerar och
agerar under extrema situationer.

Skildringarna sträcker sig från episka
och våldsamma krigsfilmer till satirer
och animerade tragedier och det mesta
däremellan. Bara sedan 1990-talet
har vi bland många andra sett Steven
Spielbergs stordramer *Schindler's List*
och *Rädda menige Ryan*, tragikomiska
Livet är underbart (Roberto Benigni),
Roman Polanskis *Pianisten*, Terrence
Mallicks *Den tunna röda linjen*, de
tyska filmerna *Sophie Scholl* (Marc
Rothemund) och *Ungdomen* (Oliver
Hirschbiegel) samt *Lore* (Cate Short-
land) som behandlar skulden vid tredje
rikets fall.

Till skillnad från många filmer som
utspelar sig under andra världskriget
visar *Boktjuven* upp väldigt lite av
kriget i sig. Aktuella händelser som
Kristallnatten den 9 november 1938
och OS i Berlin 1936 skymtar förbi på
avstånd. I filmen syns inga fångläger.
Själva kriget illustreras först mot slutet
när det drabbar Molching med direkt
verkan. Istället följer vi vardagen som
inramas av en allt oroligare och hotfull
stämning med kriget runt hörnet. Mitt
i allt detta befinner sig Liesel, ett tyskt
"ariskt" barn med guldlockar och blå
ögon, fylld av sina egna tankar och
funderingar.

Boktjuven är inte den första filmen
att närma sig kriget via barnets per-
spektiv. I exempelvis *Pojken i randig
pyjamas* konfronteras en tysk åtta-
åring med vuxenvärlden på ett helt
nytt sätt när han träffar en jämnårig
judisk pojke som sitter i fångläger. *Ön
i Fågelgatan* handlar om en tolvåring
som lyckas fly deportationen och lever
ensam i gettot i Warszawa. I *Simon
och ekarna* möts en svensk pojke från
arbetarklassen och sonen till en judisk
bokhandlare som flytt till Göteborg
mitt under kriget. Vidare har Anne
Franks kända livsöde förevigats inte
bara i hennes dagbok utan också flera
gångar på film.

- Skildringar av andra världskriget
kan givetvis falla in i klichéer och
schabloner. Hur förhåller sig *Bok-
tjuven* till traditionen? Finns det någ-
ra speciella likheter och skillnader

mellan *Boktjuven* och hur vi är vana
vid att se kriget skildras?

- Ofta skildras andra världskriget ur
ett krigs- eller förintelseperspektiv.
Här ser vi istället "ariska", helt "van-
liga" tyskar som inte alltid vet vilken
sida de ska stå på och som själva
drabbas av krigets fasor. Lär filmen ut
något "nytt"?

- Finns det ett tydligt ont och gott i
filmen? Vem är offret?

- I exempelvis *Pojken med randig
pyjamas*, *Anne Franks dagbok*, *Ön
i Fågelgatan* och *Simon och ekarna*
illustreras krigstiden utifrån barnens
perspektiv. Hur påverkas man av att
huvudpersonen är ett barn?

- Väldigt många filmer och böcker
handlar om andra världskriget. Finns
det risk att bli "övermätt" på informa-
tion? Varför är just andra världskriget
så oerhört återkommande?

Modet att stå emot

Nazismen och andra världskriget har
blivit en stark symbol för gruppträck
och vad det kan föra med sig, såväl
aktivt som passivt. Men också för indi-
vider som stått emot.

Ett nyligen uppmärksammat exem-
pel på det är tysken känd som August
Landmesser, eller "mannen som vägra-
de göra nazisthälsningen". På en bild
från sjösättningen av Horst Wessel på
skeppsvarvet Blohm & Voss år 1936

"Mannen som vägrade göra nazisthälsningen." Fotograf: okänd

står han med armarna i kors mitt i ett hav av nazister som gör Hitlerhälsningen. Landmesser hade uteslutits ur partiet efter att han förlovat sig med en judisk kvinna.

De dömdes till fängelse och han försvann senare i kriget. Först på 90-talet identifierade hans barn honom på bilden från Hamburg som sedermera blev en viral på sociala medier.

Många trotsade nazisterna runt om i Europa genom att vara aktiva i motståndsrörelsen eller gömma judar, något som kunde kosta dem själva och deras familjer livet. Exempelvis ska tusentals polacker ha mördats tillsammans med judarna som de gömde, ett öde som exempelvis drabbade Józef och Wiktoria Ulma. Efter att ha blivit förrådda av den ukrainska polisen omringades deras hem den 2 mars 1944 av tysk polis som avrättade paret, deras sex barn och två judiska familjer inför de andra byborna.

I Berlin ska runt 6 000 judar, varav många ensamma barn, ha levt på ständig flykt och rört sig från gömställe till gömställe.

Många fick förlita sig på hjälp från vanliga människor. Bara i Danmark lämnades minst 60 barn kvar hos olika familjer när 8 000 danska judar flydde till Sverige över sundet 1943 med hjälp av danska och svenska fiskare. Detta efter att ledande tyskar i Köpenhamn hade läckt information om en planerad "juderazzia".

Sophie Scholl var en tysk student och motståndskämpe aktiv i motståndsgruppen "Vita Rosen" som med fredliga medel bekämpade den nazistiska regimen. I februari 1943 dömdes hon, endast 22 år gammal, tillsammans med sin bror och en vän till döden och avrättades genom giljotinerings. 2005 kom en film om Sophie Scholls sista tid i livet.

Sammanlagt sex miljoner judar dog under förintelsen. Av dem kom bland annat 165 000 från Tyskland, 2,7 miljoner från Polen och 2,2 miljoner från Ryssland. Många kom från Nederländerna, Österrike, Grekland och flera andra europeiska länder. Vissa deporterades även från bland annat Danmark och Norge.

- Diskutera civilkurage och civil olydnad. Vad innebär det? Vad är det värt att ta risker för? När i livet bör man sticka ut?

- Är det viktigt att stå upp för sin övertygelse även under extrema situationer såsom krig, trots att det innebär att riskera sin egen och andras säkerhet för en annan människa? Har vi till och med ett ansvar där?

- Hans försätter sig själv och sin familj i direkt fara genom att gömma Max. Gör han rätt? Vad skulle du ha gjort?

- Försök att leva dig in i en liknande situation. Vad skulle du göra om någon i din familj utsattes för fara? Hur långt skulle du gå för att försvara dem? Tror du att du skulle kunna skada någon för att skydda någon du älskar?

- Diskutera vad gruppptryck innebär och var det förekommer. Varför är det just mobbaren Franz som går i spetsen för Hitler Jugend?

En moralisk kompass

”Du är precis som din far”, säger Rosa när Liesel mot alla odds har slängt sig in i ledet av bortförda judar för att leta efter Max. Under filmen ställs hon gång på gång inför moraliska dilemma, som när byn stämmer in i upprymd sång på Hitlers födelsedag och under jubel deltar i ett stort bokbål. För Liesel, som påminns om sitt eget ursprung och måste förhålla sig till vad som sägs om ”kommunisterna”, växer ambivalensen.

På samma sätt är Hans ovillig att gå med i det nazistiska partiet, trots att han börjar tappa kunder på grund av sin envishet. När en bekant misshandlas av polisen och anklagas för att vara jude kan han inte annat än att rycka in. Detta till skillnad från den handfallna skara grannar som har samlats kring platsen utan att röra en min. Istället för att göra någon nytta leder incidenten till att Hans rapporteras, knuffas bort och efteråt djupt ångrar sitt ingripande. Ett ingripande som försätter Max och familjen i ännu större fara, varpå Max ger sig av.

Till slut lär sig Liesel av erfarenheterna att allt handlade om att de bara var människor.

- Vad är det egentligen som styr vår känsla för moral och vad som är rätt

och fel? Vad är det som får Liesel och Hans att tvivla på att det som händer omkring dem är moraliskt rätt?

- Rosa framstår först som ett vresigt åskmoln med tveksam moral. Att Liesels bror har dött stör henne enbart för att hon har lovats två barnbidrag, och när Max dyker upp föreslår hon att de lämnar över honom dagen därpå. Under ytan döljer sig dock en kärleksfull person med ett gott hjärta. Vad är det som får henne att ändras? Finns det gott och ont i oss alla?

- *Boktjuven* skildrar en mörk tid i historien som vi aldrig tycks bli kvitt. Högerextrem politik har på senare år spritt sig i Europa på nytt. Diskutera ord som fascism, antisemitism och rasism. Vad beror dessa företeelser på? Hur tror ni att de kan motverkas?

Språkets helande kraft

”Ord är liv”, menar Max och uppmanar Liesel att skriva. Han målar sidorna i *Mein Kampf* vita och ger henne boken i julkapp för att hon ska fylla den med sina egna ord.

Till slut är det böckerna som räddar livet på dem båda; Max när Liesel läser högt för honom på sjukbädden och Liesel när hon överlever bombanfallet efter att ha somnat i källaren med sin

anteckningsbok. Litteraturen behövs för att hantera verkligheten.

Liesel hinner stjäla sin första bok redan innan hon lärt sig läsa, vilket blir början på en rad ”bokstöder”. Till och med under bokbålet på Hitlers födelsedag tar hon mod till sig och räddar den glödheta *The Invisible Man* av H.G. Wells från sitt öde. Hon slukar varje ord när Hans läser högt på kvällarna och en ny ”värld” öppnar sig när han målar ett stort alfabet på väggarna i källaren. På samma sätt trolldoms hon av borgmästarens fru Ilsa bibliotek som en gång tillhört Ilsa son. Ilsa, precis som Hans, har upptäckt inte bara Liesels speciella förhållande till böcker utan också hennes stora mod.

Tillsammans med Max utforskar Liesel samtidigt världen från källaren där han gömmer sig. Med målande rapporter transporterar hon honom utanför husets väggar som genom en kameralins. Max är den som ger henne ögon, menar hon. I filmen ser vi samtidigt den destruktiva sidan av myntet; bokbål och tal om att krossa nedsmutningen av kulturen.

- Hur påverkas Liesel och hennes tankar av läsandet? Vilken funktion fyller böckerna för henne?

- ”Ordet är det enda som skiljer levande ting från en lerklump”, säger Max till Liesel. Vad menar han med det?

- Litteraturens helande kraft är ett ämne som dyker upp här och var, till exempel i filmen *The Reader*. Jämför gärna filmerna med varandra. Vad är det som är så starkt med ord, språk, litteratur och berättelser? Och vad är det som kan vara så hotfullt med dem att nazisterna eldade upp judarnas böcker?

- Är det viktigt att läsa böcker idag när vi har konstant tillgång till information via mobiler och annan teknik? Diskutera era egna läsvanor.

Boktjuven – från bok till film

Boktjuven bygger på Markus Zusaks bästsäljare med samma namn. Såväl filmatiseringen som den litterära för-

Böcker & texter:

- Markus Zusaks fantastiska roman som är filmens oöverträffade förlaga: *Boktjuven* (B. Wahlströms Bokförlag, 2008, 2010).

- Författaren och etikforskaren Ann Heberleins tankeväckande och väl-skrivna bok om civilkurage: *Det var inte mitt fel: om kosten att ta ansvar* (Ponto Pocket, 2010).

- *Anne Franks dagbok* kom i ny, oavkortad utgåva år 2013 (Norstedts, 2013).

- Lättillgänglig och rikt illustrerad information om Anne Franks till-varo finns på Anne Frank-museets hemsida (på engelska): <http://www.annefrank.org/en/Anne-Frank/>

Produktionsuppgifter

Originaltitel: *The Book Thief*

USA, Tyskland 2013

Regi: Brian Percival

Producent: Ken Blancato, Karen Rosenfelt

Manus: Michael Petroni

Foto: Florian Ballhaus

Musik: John Williams

I rollerna:

Liesel Meminger – Sophie Nélisse

Hans Hubermann – Geoffrey Rush

Rosa Hubermann – Emily Watson

Rudy Steiner – Nico Liersch

Max Vandenburg – Ben Schnetzer

Döden – Roger Allam

Tekniska uppgifter:

Längd: 131 minuter

Censur: från 11 år

Svensk premiär: 28 februari 2014

Distribution:

Twentieth Century Fox,

<http://www.foxmovies.se>

Tel: 08-566 261 30

Observera:

Svenska Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution sedan den har slutat visas på ordinarie biografrepertoar. Via länken www.sfi.se/filmdistribution kan ni lära er mer om hur man hittar och bokar film.

Redaktion: Kaly Halkawt och Malena Janson, Svenska Filminstitutet, november 2014

lagan har Döden som berättarröst och som återkommande tema, men mycket av den nästan 600 sidor tjocka romanen har skalats bort i den två timmar långa filmen. Och till skillnad från Zusaks kritikerrosade storsäljare har Brian Percivals filmatisering kritiserats av recensenterna – även om en ung publik ofta uppskattar den.

Själv menar regissören att han ville fånga en så bred publik som möjligt och få med de viktigaste delarna av förlagan. Avgörande för filmen var att hitta rätt person att spela Liesel, något som tog lång tid. Markus Zusak var inte delaktig i filmatiseringen av *Boktjuven*, men han talar i *The Guardian* om filmteamets stora utmaning att skildra Döden rent visuellt. Något som de bland annat löste med hjälp av höga kameravinklar där Döden förekommer som gestalt och inte bara som osynlig berättarröst.

Ytterligare en dimension av filmatiseringen är musiken av den oscarsbelönade kompositören John Williams, känd bland annat för sitt långa samarbete med Steven Spielberg.

- Vad skiljer boken från filmen? Varför? Jämför språk och filmstil. Ligger de närmare realism eller saga?

- Döden är närvarande i både boken och filmen. Hur framställs den? Blir det lättare eller svårare att hantera frågor om döden när den nästintill personifieras som i *Boktjuven*?

- Finns det generellt saker som går att skildra i text och inte på film och tvärtom?

- Blir man mer drabbad/starkare påverkad av film än av litteratur?

- Jämför filmens respektive bokens slut. Varför har till exempel Sydney bytts ut mot New York, tror ni?

Fördjupningstips:

Filmer om andra världskriget:

- *Pojken i randig pyjamas* (Mark Herman, USA, England, 2008).

- *The Reader* (Stephen Daldry, USA, 2008).

- *Sophie Scholl* (Marc Rothemund, Tyskland, 2005).

- *Ön i fågelgatan* (Søren Kragh-Jacobsen, Danmark, Tyskland, Storbritannien 1996).